

єднала у собі принципи здорової екології і здорової (ринкової) економіки. Лісовий бізнес має бути прийнятним для екологічно стурбованої частини суспільства. Водночас природоохоронна політика повинна стати передбачуваною і прийнятною для лісового бізнесу.

Багатоцільове лісокористування в Карпатах не відзначається збалансованістю. Зібрані нами дані свідчать, що в 40-60-х р. минулого століття були допущені значні перерубування, тоді розрахункова лісосіка перевищувалась у 2-4 рази. У 70-90-і рр. обсяги рубань були значно зменшені, більше половини насаджень виключені із розрахунку користування. Однак, значна частина деревини заготовлялась так званним проміжним користуванням, що мало негативний вплив на стійкість і продуктивність лісів. В останні роки зменшена розрахункова лісосіка недовикористовується на 30-50 % щорічно у зв'язку із відсутністю доріг, механізмів та дороговизною паливно-мастильних матеріалів. Сучасні питомі обсяги заготівлі деревини в Українських Карпатах у 5-10 разів менші, ніж у сусідніх країнах – Чехії, Польщі чи Австрії.

При загальному зниженні обсягів лісокористування рубання зосередились у більш доступних для лісового транспорту місцях, іноді на більш уразливих елементах ландшафту. Ця тенденція викликає у населення і мас-медіа ілюзію "зростаючого" і "надмірного" лісокористування. До негативного іміджу лісгосподарування залучається суттєвий ріст крадіжок лісу (самовільних рубань) і зростаючий обсяг експорту лісоматеріалів, які обумовлені у першому випадку важким соціальним становищем у регіоні, а у другому – занепадом вітчизняної деревообробної та меблевої галузі, а також недоліками законодавства. Найбільшого ступеня хибні уявлення про "роль лісів" і "надмірні рубки" досягли після паводків на Закарпатті в 1998 і 2001 рр.

Законодавчі та урядові рішення щодо лісокористування в Карпатському регіоні переважно не досягли мети. Вдосконалення вимагають "Лісовий кодекс", "Правила рубок головного користування", "Порядок поділу лісів на групи..." Великі недоліки та суперечності має і нещодавно прийнятий Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубань на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону". Нами проаналізовано близько 200 рішень місцевих органів влади (обласні ради, обласні державні адміністрації) чотирьох карпатських областей. Аналіз показав, що основні недоліки прийнятих рішень полягають у:

- відсутності належних системних прорахунків еколого-економічних та соціальних наслідків;
- наданні переваги заборонним адміністративним методам, а не ринковим механізмам;
- незформованості прозорості, чіткої і прогнозованої системи екологічних нормативів та компенсаційних платежів за екологічні збитки;
- несприятливості умов для інвестицій у лісові технології, будівництво доріг, тощо;
- недостатньому врахуванні в одних випадках загальнодержавних, в інших – регіональних інтересів.

Нова стратегія лісокористування повинна бути направлена на забезпечення економічного росту і соціальної стабільності в Карпатському регіоні, де життя і діяльність людей суттєво залежать від лісових ресурсів. Нова стратегія має забезпечити економічно ефективне, екологічно обґрунтоване і соціально вигідне лісокористування. Основні положення нової стратегії передбачатимуть вдосконалення лісгосподарування через його екологізацію. Напрямки екологізації:

- застосування принципів захисного, охоронного лісгосподарування у гірських лісах, які базуються на водозбірних методах ведення господарства;
- зміна системи рубок за рахунок збільшення частки несущільних способів і застосування природоохоронних технологій (кінне, підвісне та "лоткове" трелювання деревини);
- забезпечення пріоритету природному відновленню лісів, переосмислення значення і місця інтродуцентів;
- розробка і широке застосування методів формування складних, багатоярусних, різновікових, змішаних деревостанів, переформування насаджень (в першу чергу на об'єктах природно-заповідного фонду, генетичних резерватах і лісах I групи);
- зміна принципів призначення санітарних рубань, перехід до обов'язкового залишення частини мертвих стоячих і повалених дерев.

Економічні результати лісгосподарування у різних регіонах України різнозначно відрізняються, що однозначно обумовлено системою управління і наслідками невдалого реформування початку 90-х рр. Порівняння економічних показників галузі за 2000 рік областей Карпатського регіону (Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, де право розпоряджатись лісосічним фондом реалізують місцеві адміністрації, і трьох інших областей, приблизно з однаковим об'ємом лісокористування (Вінницька, Житомирська, Хмельницька), де лісосічний фонд, залишений за підприємствами Держкомлісгоспу, наочно показує всю шкоду і неефективність принципу передачі управління лісовими ресурсами регіональним органам влади.

УДК 338.2 (477)

І.П. Онуфрик – УкрДЛТУ

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто проблеми забезпечення сталого розвитку. У структурі сучасної економіки перевага надається галузям обробної промисловості і сфері послуг. Нового значення набуває показник валового внутрішнього продукту. Продукт розглядатиметься як послідовність виробництва, використання та утилізації. Такий підхід дозволить оцінити загальну ефективність економіки. Сьогодні в основі розвитку лежать інтелектуальний потенціал та інноваційна активність. Зважаючи на розширення спектру послуг зростає роль науки. Відбудеться поступовий перехід від ресурсно-енергетичних до інформаційних джерел життєдіяльності людини, створення економіки, яка буде відносно незалежною від природного середовища і забезпечить збереження природних основ життя.

Igor Onufryk – USUFWT

Innovation aspects of sustainable development support

The article relates to problems of sustainable development. In a structure of present-day economic preference is given to processing industry and service. Index of gross domestic product will obtain new importance. Product will be considered as sequence of production, usage and utilization. This approach allows to make an assessment of economic general effectiveness. At present on the basis of development there are intellectual potential and innovation activity. To takes into account extension of service range the significance of science will increase. Gradual transition from resource-energetic to information sources of human being will happen, the economic creation, which will be relatively independent from nature and provide a preservation of nature life basics.

Принципи, задекларовані конференцією Ріо-92, спрямовані на досягнення двох стратегічних цілей розвитку. Мова йде про побудову здорової економіки в

усіх країнах світу і про дотримання високої якості навколишнього природного середовища як основи існування людства. Зважаючи на це дії суспільства не повинні вступати у суперечність з природними й екологічними законами, призводити до негативних і незворотних процесів у біосфері. Виконання згаданих вимог може бути забезпечене лише тоді, коли напрями виробничо-господарської діяльності суспільства ґрунтуватимуться на науково виваженішому еколого-економічному підході. Поки економічні відносини, вимоги і потреби не стануть обов'язковим елементом соціально-економічної політики, нема підстав розраховувати на успіх при переході до моделі сталого розвитку.

Зараз коротко зупинимось на загальних елементах цієї моделі. Модель сталого розвитку національних господарств – це певний спосіб взаємодії суспільства і природи. В її основі лежить такий спосіб функціонування суспільного виробництва й система природокористування, де на перший план висувається "екологічна" розбудова цих складових. Реалізація концептуальної моделі сталого розвитку можлива лише за умов запровадження комплексу заходів адміністративного, організаційного, технологічного, фінансового та юридичного характеру. До головних з них можна віднести [1]:

- якісні перетворення технологічного способу виробництва, який повинен забезпечувати збереження екосистем та їх здатність залишатись основою для подальшого розвитку;
- зміни у галузевій структурі економіки з акцентом на розвиток екологічно нейтральних її секторів та власне природоохоронного сектора ("зеленої" індустрії);
- екологічна модифікація цільових пріоритетів макроекономічної політики; орієнтація товаровиробників на екологічні інвестиції та ресурсозберігаючі інновації, а споживачів – на екологічно чисті товари.

Оцінюючи реальний стан речей, до пріоритетів сталого розвитку слід віднести, з одного боку, економічний механізм раціоналізації природокористування – це регулятори, які активізують природоохоронну діяльність і стимулюють природокористувачів покращувати стан довкілля. Ці регулятори економічно привабливі для природокористувачів і водночас дають змогу здійснювати перехід до принципово нової політики: від контролю до запобігання забрудненню. Імплантація екологічних цілей в інтереси товаровиробників – саме таким є глибинний зміст практичного розгортання економічного механізму раціоналізації природокористування. Іншим пріоритетом сталого розвитку виступають зовсім нові тенденції. У процесі глобальних структурних трансформацій світового економічного простору перевага надається галузям обробної промисловості та сфері послуг. Вже незворотнім є процес деіндустріалізації, який проявляється у розвитку сервісної економіки, ноосферизації виробництва. В його основі – постійне скорочення галузей первинного (видобувного) і вторинного (обробного) секторів і форсований розвиток третинного сектора (послуги). Для лісового господарства – це означатиме скорочення його ролі як сировинної складової і розвиток сфери, яка б забезпечила потребу у наданні корисних властивостей лісу як компонента біосфери. Відповідно і традиційний макроскопічний показник розвитку економіки країни – виробництво валового внутрішнього продукту (ВВП) набуде нового змісту. Продукт розглядатиметься не стільки як товар, а більше як послуга, тобто враховуватиметься весь цикл – від виробництва внутрішнього товарного продукту до його використання споживачем з обов'язковою подальшою утилізацією після того, як

він втратить або вичерпає свої споживчі властивості. Такий підхід дасть змогу у перспективі вийти на оцінку виробництва ВВП як на показник, що у цілому характеризує ефективність економіки [2].

Серед ключових засад сталого розвитку доцільно виділити [2]:

- орієнтацію суспільного виробництва на збільшення загальної частки послуг у ВВП;
- створення регулярного механізму, що забезпечує стаке зростання коефіцієнта корисної дії господарської діяльності;
- забезпечення зростання інтелектуальної складової у ВВП.

Як бачимо, якісно нова основа розвитку людської цивілізації потребує підвищення інноваційної активності. А в епоху інформатизації суспільства за рахунок налагодження інформаційних зв'язків наукові знання дедалі більше залучатимуться безпосередньо до технології виробництва товарів і послуг.

Незважаючи на негативні наслідки технологічного розвитку у XX ст., технологія залишатиметься потужним джерелом прогресу. Взаємообумовленим стає розвиток науки, техніки і виробництва. Поступ суспільства починає будуватися на безперервному залученні нового знання у процес виробництва [3, ст. 16]. Тому сьогодні згубним кроком було би відмовитися від науково-технічного прогресу. Лише за допомогою раціонального, соціально й екологічно орієнтованого застосування нових результатів науки, високих і наукомістких технологій, можуть бути пом'якшені, а у багатьох випадках повністю подолані негативні явища, пов'язані з попереднім розвитком науки і технологій. Одночасно ми стикаємося з моментом величезного перелому, коли інновація стає продуманим і свідомим, планованим і керованим, творчим і відновлюваним інструментом розвитку [3, ст. 21]. Невід'ємним елементом такого розвитку виступає інтелектуальний потенціал. Не менш актуальним, ніж Володіння потужною науковою базою, є питання її адекватного застосування з метою розвитку наукомісткого виробництва, випуску конкурентоспроможної продукції (послуг). З іншого боку, реалізація інтелектуального потенціалу дозволить активізувати інноваційний процес. Зміст його якраз полягає у поєднанні, синтезі інтелектуальних компонентів діяльності людини, що надає їй творчий характер. Інтелектуальний потенціал суспільства – це його інноваційні здібності, застосування яких дозволяє вирішувати наявні проблеми, вносити нове в історичний процес. Інтелектуальна творча діяльність людей служить джерелом інновацій у всіх сферах суспільного життя [4]. Проте за останні роки в Україні різко скоротилися видатки на наукові дослідження, у той час, коли продовжують використовуватись застарілі технології, а інноваційна діяльність з'являється як фрагментарне явище. Якщо не почати виправляти кризову ситуацію вже сьогодні, то завтра ми просто опинимось на узбіччі розвитку.

Характерною умовою функціонування згаданого механізму виступає частка ВВП, що спрямовується на наукові дослідження. Наприклад, світові лідери, такі як США, Японія, Німеччина, Франція виділяють до 3 % ВВП у цьому напрямку, одночасно отримуючи від 70 до 90 % приросту ВВП від науково-технічного прогресу. Для України цей показник перебуває на вкрай низькому рівні – 0,6 %, хоча мінімальне його значення повинно становити 1,7 %. Мається на увазі те критичне значення, за якого науковий потенціал відіграватиме економічну функцію. І тут ми втрачаємо двічі: недоотримуємо приросту ВВП та підтримуємо високо розвинуті держави. З огляду на невідлагодженість правової бази з трансферу тех-

нологій відбувається дифузія наукових розробок за кордон, тобто наша наука починає працювати на благо іноземних країн. Вихід з кризової ситуації потрібно шукати у зміні пріоритетів, у пошуку нових джерел економічного зростання, не забуваючи про засоби економічної підтримки.

В умовах зміни технологічних укладів протягом XIX – XX ст. переважала мобілізаційна стратегія розвитку, основою якої була наздоганяюча модель економіки. Сьогодні через неефективність такого типу зростання виникає необхідність адаптації національної специфіки країни до нових глобальних умов, виходу з кризи техногенної парадигми розвитку. Тобто, ми маємо знайти принципово нову модель економічного зростання, засновану на інноваціях, а ринковий механізм повинен виступати лише як засіб забезпечення відповідних умов для здійснення радикальних структурних перетворень. Така модель економічного зростання забезпечить принципово нові можливості і у перспективі змінить структуру ринку та виробництва. Але в умовах обмеженості ресурсів, перш за все, необхідно чітко визначити інноваційні пріоритети. Незважаючи на труднощі, саме на них варто зосередити увагу, а не затрачати зусилля на дрібниці, які у цілому зберігають структуру потреб і виробництва.

Подальша доля нашої цивілізації залежить від поступу науки та збереження довкілля. Стрижнем нової економіки стануть не промислові підприємства, а потужні інтелектуально-технологічні комплекси, здатні швидко реагувати на зовнішні умови. Головним чинником розвитку виступає наявність ідеї, проекту, програми. Відбудеться поступовий перехід від ресурсно-енергетичних до інформаційних джерел життєдіяльності людини, створення економіки, яка буде відносно незалежною від природного середовища і забезпечить збереження природних основ життя.

Література

1. Веклич О.О. Формування економічного механізму сталого розвитку України// Вісн. НАН України. – 2000, № 2. – С. 3-16
2. Буравльов Є.П. Сума технологій як передумова сталого розвитку// Вісн. НАН України. – 2001, № 5. – С. 26-33
3. Фонов А.Г. Россия: от мобилизационного общества к инновационному. – М.: Наука. – 1993. – С. 5-40
4. Келле В.Ж. Соціальні альтернативи реалізації інтелектуального потенціалу Росії// Наука і наукознавство. – 2000, № 3. – С. 23-28

Докторант О.Я. Лазор¹, к.с.-г.н.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ УПРАВЛІНЬ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Розкриті адміністративно-правові основи організації та діяльності державних управлінь екології та природних ресурсів в областях, містах Києва та Севастополя; викладені їх основні завдання, права та обов'язки; проаналізована структура цього органу та вказані пропозиції щодо її вдосконалення.

Oleg Lasor – Ukrainian Academy of Public Administration

The law basis of state departments of ecology and natural resources organization and activities

The administrative and law basis of state departments of ecology and natural resources in region and cities of Kyiv and Sevastopol are shown. Their main problem, responsibilities and rights are discussed. The structure of the departments is analyzed and the propositions to improve it are given.

У всіх двадцяти чотирьох областях України, містах Києві та Севастополі для здійснення керівництва у сфері екополітики створені державні управління екології та природних ресурсів як спеціалізовані органи виконавчої влади. Такі управління мають подвійне підпорядкування – відповідному міністерству й обласній (міській) державній адміністрації.

Державне управління екології та природних ресурсів є важливим органом виконавчої влади найнижчої ланки. Особливість його визначена тим, що воно, як спеціалізований орган виконавчої влади, підпорядковане Міністерству екології та природних ресурсів, а, з іншого боку, як місцевий орган – вступає у службові відносини з обласною (міською) державною адміністрацією. Держуправління підпорядковані також і Головній державній інспекції, оскільки до їх складу входять Державні екологічні інспекції областей, міст Києва та Севастополя. Однак, незважаючи на потрібне підпорядкування, держуправління є окремим органом виконавчої влади, яке самостійно діє у визначеному правовому полі. Сьогодні його правовий статус визначений на основі "Положення про Державне управління екології та природних ресурсів в областях, містах Києві та Севастополі", яке затверджено наказом Міністерства екології та природних ресурсів України від 11.08.2000р. № 108 та зареєстровано в Міністерстві юстиції України 13.09.2000р. за № 602/4823. Управління у своїй діяльності, відповідно до п.2 [6], керується Конституцією України [1], законами України, постановами Верховної Ради України, указами й розпорядженнями Кабінету Міністрів України, наказами Мінекоресурсів України, рішеннями місцевих органів влади, органів місцевого самоврядування, прийнятими у межах їх компетенції, а також цим Положенням.

Державні управління екології та природних ресурсів здійснюють функції управління, моніторингу та контролю у галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної та радіаційної безпеки на територіях відповідних областей, міст Києва та Севастополя. Основними завданнями держуправління екології та природних ресурсів є:

- реалізація державної екологічної політики, спрямованої на забезпечення ефективного використання та відтворення природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки, захист життя і здоров'я населення від негативного впливу господарської та іншої діяльності незалежно від форм власності;
- державний контроль за додержанням вимог екологічного законодавства підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності та громадянами, іноземними юридичними і фізичними особами на відповідній території, додержанням екологічних вимог у пунктах пропуску через державний кордон;

¹ кафедра державного управління та місцевого самоврядування ЛФ УАДУ при Президенті України